

УДК 331.55

**KIRGIZ CUMHURİYETİ'NDEN YAPILAN DIŞ GÖÇÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
BELİRLENMESİ**

Prof. Dr. **R. Tari**, İktisat bölümü, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
Kocaeli University <receptari@hotmail.com>
Araş. Gör. **B. Sulaymanova**, İktisat bölümü, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
<burulcha.sulaymanova@manas.edu.kg>

THE FACTORS AFFECTING THE EMIGRATION FROM KYRGYZSTAN

Prof. Dr. **R. Tary**, Economics Department, Kyrgyz-Turkish Manas University,
Kocaeli University <receptari@hotmail.com>
B. Sulaymanova, Research Assistant, Economics Department,
Kyrgyz-Turkish Manas University <burulcha.sulaymanova@manas.edu.kg>

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЭМИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В КЫРГЫЗСТАНЕ

Р. Т. Тары, профессор <receptari@hotmail.com>
Б. Сулайманова, научный сотрудник <burulcha.sulaymanova@manas.edu.kg>
Кыргызско-Турецкий университет «Манас»

Abstract

This study presents empirical evidence on factors causing the emigration from Kyrgyzstan using least squares method for the period from 1998 to 2011. The findings of the study unveil that economic factors such as, GDP per capita in destination country, value added per worker in agriculture and exchange rates influence the emigration decision.

Key words: migration, remittances, Kyrgyzstan.

Anahtar kelmeler: göç, işçi dövizleri, Kırgızistan.

Аннотация

В исследовании представлены эмпирические данные о факторах, вызывающих эмиграцию из Кыргызстана, использован метод наименьших квадратов за период с 1998 по 2011 г. Результаты исследования раскрывают влияние таких экономических факторов, как ВВП на душу населения в стране назначения, добавленная стоимость на одного работника в сельском хозяйстве и обменные курсы.

Ключевые слова: миграция, денежные переводы, Кыргызстан.

1. Giriş

Orta Asya devletlerinin 1991 yılında bağımsızlıklarına kavuşmaları ile birlikte sadece siyasi ve ekonomik açıdan bağımsızlık elde edilmiş olmayıp, ayrıca insanların diğer ülkelerarası serbest dolaşımı da sağlanmıştı. Buna bağlı olarak Sovyetler Birliğinin yıkılması ile birlikte Kırgızistan'da göç'ün iki ana nedeni ve dönemlerini ayırt edilebilir. Birinci dönem demografik göç olarak adlandırılır ve esas göç nedeni etnik nedenlere dayanır. İkinci dönem ise, iktisadi nedenlere dayanır ve yurtdışına yüksek maaş ve kazanç elde etmeyi güden ekonomik göçtür.

1998 yılından itibaren Kırgızistan'da iktisadi göç olarak adlandırılan işçi göçmenlerin yurtdışındaki karşılaştırmalı yüksek maaş ve hayat seviyesine kavuşmak amacıyla göç eğilimi

gözlemlenmiştir. Bu göçün özelliği işçi göçmenlerin kendi vatanına tekrar gelme amacını gütmeleri ile ayırt edilir. Ayrıca iktisadi taraftan incelemenin önemi ise giden işgücünün yurtdışında elde ettikleri kazançlarının belli payının geride kalan aile bireylerine, akraba ve tanıdıklarına tüketim ve tasarruf amaçlı göndermekle beraber, yurtiçi ekonomisine dışarıdan sürekli para akışını sağlamasıdır. Gönderilen işçi dövizlerinin hacmi ülkenin makro büyüklüklerine oranının büyük olması ve onun yurt içi ekonomisine olan etkisi bilim adamlarının ilgisini çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı Kırgızistan'ın yurtdışı göç eğilimini etkileyen ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerin ampirik olarak tespit edilmesidir. Bu bağlamda, araştırma beş ana bölümden oluşmaktadır ve ikinci bölümde göç nedenleri üzerinde yapılan ampirik çalışmaların kısa özeti verilmektedir. Üçüncü bölümde ise bu çalışmada kullanılan veri seti ve yöntemi açıklanmaktadır; son iki bölümde ise bulgular ve sonuç kısmı yer almaktadır.

2. Literatür taraması

Göç miktarını etkilediği kabul edilen değişkenler ekonometrik olarak bir çok çalışmalarda incelenmektedir. Göç olgusu 'iten ve çeken güçler yaklaşımı' ile açıklandığında kaynak bölgede iticiliğe ve göç kabul eden bölgelerde çekiciliğe neden olan faktörlerin araştırılması üzerinde kuruludur (Çelik 2006). Ullah (2012) makalesinde göç veren ülke bazında uluslararası göç miktarını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Panel veri analizi yardımıyla Bangladeş'ten 1995-2009 yılları arasında 23 ülkeye göç edenlerin itici ve çekici güçleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre göç alan ülkelerde yolsuzluk oranının düşük olması, kişi başına gelirin yüksek olması göç miktarını artırırken, göç edilen ülkeler arasında mesafenin artmasıyla göç miktarının azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca göç veren ve alan ülkelerin aynı dini görüşleri paylaşması ve dil kullanması göç miktarını artıcı yönde etkilediği de belirtilmiştir.

Avrasya Kalkınma Bankası tarafınan 2013 yılında yapılan çalışmada Kırgızistan'dan yapılan göçün nedenleri hem makro hem mikro göstergeler yardımıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan ilk çalışma En küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmiş, ve elde edilen sonuçlara göre Kırgızistan'ın GSYİH'sı önemli itici faktör olduğu, ayrıca ülkelerarası mesafenin, hem göç veren hem göç alan ülkelerin sağlık indeksi, hayat uzunluğu ve göç bağlarının göç üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Mikroekonometrik yöntemle tahmin edilen modelin sonuçlarına göre bireylerin Kırgızistan'dan göç etmeye neden olan faktörler: ücret farklılıkları, hanehalkı geliri, işsizlik, bireyin Kırgızistan'ın belli bir bölgesinde ikamet etmesi, eğitim seviyesi ve yaşıdır.

Olowa ve Awoyemi (2012) Nijerya'da 2004 yılına ait veriler yardımıyla kırsal bölgelerde ikamet edenlerin ekonomik ve demografik göç nedenlerini ve işçi dövizini alımlarını tespit etmek amaçlı çoklu logit modelini tahmin etmişlerdir. Tahmin sonuçlarına göre aile reisinin eğitim düzeyinin yüksek olması ile birlikte yurtdışına gidenlerin sayısını ve yurtdışından işçi dövizini elde etme olasılığını arttırmaktadır.

Uysal ve Aktaş (2011) araştırmalarında 2009 yılına ait Türkiye'nin 81 ilinin göç oranlarını kullanarak sıralı regresyon analiz yardımı ile göç üzerinde etkili olan sosyo-ekonomik göstergeleri tespit etmişlerdir. Tahmin sonuçlarına göre modele katkısı en çok olan değişkenler yıllık nüfus artışı, on bin kişi başına düşen traktör sayısı ve okur yazar nüfus oranı olarak elde edilmiştir. Göç olgusu üzerinde illerin sahip olduğu kısıtlı tarımsal imkanlar ve nüfus yapısının etkili olduğu belirtilmiştir.

Balderas ve Greenwood (2010) makalelerinde Avrupa'dan Arjantin, Brezilya ve ABD'ye 1870-1910 yılları arasında göç eğilimini etkileyen faktörleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak elde edilen sonuçlara göre göç edenlerin düşük ücret seviyesi olan ülkelere ve ayrıca göçmen bağlarının önemli olduğu görülmüştür.

Mayda (2010) kendi çalışmasında 1980-1995 yılları arasında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne (OECD) üye olan 14 ülkeye gelen göç miktarını etkileyen faktörlerini ampirik olarak tespit etmiştir. Tahmin edilen model sonuçlarına göre göç miktarını arttıran faktör göç alan ülkelerin gelirinin artışı iken, ülkeler arası mesafenin artışı göç miktarını azaltmaktadır.

Lewer ve Van den Berg (2008) 1991-2000 yıllarında 16 OECD ülkeleri arasındaki göç olgusunu çekim model yardımıyla tahmin etmişlerdir. Gelir, mesafe ve nüfus değişkenlerinin yanı

sıra, ülkeler arası serbest ticari bölgelerin ve sömürgecilik ilişkisinin, ortak dil ve ortak ülke sınırlarının bulunmasının göç üzerindeki etkileri tahmin edilmiştir.

Etzo (2008) çalışmasında İtalya’da 1996-2002 döneminde bölgeler arası göç miktarlarını etkileyen faktörler tespit edilmiştir. Tahmin edilen model sonucuna göre, kişi başına reel GSYİH hasılası güçlü hem itici hem çekici faktör olarak bulunmuştur. Ayrıca işsizlik oranının da göç üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Çelik (2006) kendi makalesinde Türkiye’deki iç göçlerin ekonomik nedenlerini ‘itici ve çekici güçler yaklaşımı’ çerçevesinde belirlemeye çalışmıştır. İtici güçler arasında tarımda makineleşme, toprak yetersizliği ve güvenlik sorununun; çekici güçler olarak ise istihdam fırsatları, eğitim ve sağlık hizmetleri ile kentteki akrabaların göçe etkisi incelenmiştir.

3. Yöntem ve veriler

Bu çalışmanın ampirik kısmında göç olgusu çekim modeli yardımıyla analiz edilmiştir. Çekim modeli Ravenstein tarafından oluşturulmuş ve iki bölge arasındaki göç miktarı nüfus sayısının artışı ile doğru orantılı iken, bu bölgeler arasındaki mesafeye ters orantılı olduğunu varsayar. Bu modelin basitliği ve ekonometrik araçların yardımı ile tahmin kolaylığı nedeniyle günümüzde makro düzeyde en iyi modellerden biri olarak sayılır (Ullah 2010).

Bu çalışmada Kırgızistan’ın göç miktarını etkileyebilecek ekonomik ve ekonomik olmayan faktörleri tespit etmek için aşağıdaki değişkenler kullanılmıştır: Rusya Federasyonu’n kişi başına reel GSYİH ($GSYİHr_t$); Kırgızistan’ın tarım sektörü’nün işçi başına reel katma değeri ($TARIMkgz_t$); Kırgızistan’ın döviz kuru ($DÖVİZkgz_t$) (Tablo 1).

Tablo 1 - Veri seti açıklaması

Değişkenler		Yıllar	Veri kaynağı
M_kgz_t	Kırgızistan’dan yurtdışına giden sayısı	1994-2011	Kırgızistan İstatik Komitesi
$GSYİHr_t$	Rusya Federasyonu’nun kişi başına reel GSYİH	1994-2011	Dünya Bankası
$TARIMkgz_t$	Kırgızistan’ın tarım sektörü’nün işçi başına reel katma değeri	1994-2011	Dünya Bankası
$DÖVİZkgz_t$	Kırgızistan’ın döviz kuru	1994-2011	Dünya Bankası

Bu durumda Kırgızistan için tahmin edilecek çekim modeli aşağıdaki gibidir:

$$M\_kgz_t = \beta_0 + \beta_1 GSYİHr_t + \beta_2 TARIMkgz_t + \beta_3 DÖVİZkgz_t + \varepsilon_t$$

Burada M_kgz_t bağımlı değişken olarak Kırgızistan’dan göç edenlerin yıllık miktarını göstermektedir. Kırgızistan’dan göç edenlerin büyük kısmı Rusya Federasyonu’na gidenler olduğu için, modelde yer alan çekim değişkeni Rusya Federasyonu’n gelir seviyesidir.

Rusya Federasyonu’n kişi başına düşen milli gelirinin artması ile birlikte Rusya’ya Kırgızistan’dan gidenlerin sayısının arttığı varsayıldığı için, β_1 ’nin işaretinin pozitif yönde olacağı tahmin edilmektedir. Modelde yer alan bu değişkenler ABD dolar cinsinden ifade edilmiştir.

Kırgızistan’da nüfusun yaklaşık 2/3’nin kırsal bölgede ikamet etmesi ve toplam üretimin ağırlıklı kısmının tarım sektöründe oluşmasına bağlı olarak, tarım sektöründe işçi başına katma değerindeki artış, bu sektörde işgücü talebin arttıracağı için, göç etmeye eğilimli olan işgücünü azaltmakta olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle β_2 katsayısının işareti negatif yönde olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca tarım sektöründeki işçi başına katma değer ABD dolar cinsinden ifade edildiği belirtilebilir.

Modelde yer alan en son değişken, $DÖVİZkgz_t$, Kırgızistan’ın para biriminin, Som’un bir dolara tekabül eden resmi döviz kurudur. Ullah’ın (2012) makalesinde bu değişkenin göç üzerinde etkisini ilk kez araştırıldığı belirtilebilir. Bu çalışmada yerli paranın değer kaybetmesi ile işçi

dövizinin arttığı ve dolayısıyla yurtdışına göç edenlerin sayısı arttığı gözlemlenmiştir. Ullah'ın araştırmasında belirtildiği gibi döviz kurundaki değişimler, yerli paranın değer kaybetmesi ile göç etmeyi isteyenlerin sayısını arttırabilir veya düşürebilir. Çünkü ABD dolarının değerlenmesi ile birlikte yurtdışına gitme ve yeni işe yerleşme maliyeti artacağı için, göç edenlerin sayısını azaltabilir; ancak işçi dövizlerin yerli para birimi cinsinden değer kazanması ile birlikte yurtdışına gitme eğilimi artabilir. Kırgızistan ekonomisinin yüksek derecede dolarizasyonlu olduğu için, doların değer kazanması ile birlikte hem göç etme ve etmeme durumu ortaya çıkabilir. Çünkü doların değer kazanması ile birlikte göç masrafları yükselebilmekte veya yerli para cinsinden gelir elde edenlerin yurtdışında çalışarak gelir elde etmenin daha avantajlı olduğu düşünülebilir. Bu nedenle, β_3 katsayısının önceden işareti belirtilmemektedir.

Kırgızistan'ın göç eğilimlerini etkileyen faktörlerin araştırmasında En küçük kareler yöntemi ile tam logaritmik çoklu regresyon modeli tahmin edilmiştir. Modelde kullanılan verilerin kaynağı aşağıda tabloda verilmiştir.

4. Ampirik bulgular

Kırgızistan'ndan göç edenlerin miktarına etki eden faktörlerin ampirik sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 2). Bu modelin sonucuna göre Rusya Federasyonu'nun kişi başına reel GSYİH'nda %1 dolarlık artış ise göç miktarının %3.4674 oranında arttırmaktadır.

Kırgızistan'nin tarım sektörünün işçi başına reel katma değerinin %1 artması, göç miktarını yaklaşık %3 oranında azaltmaktadır.

Tablo 2 - Ampirik modelin sonuçları

$M_{kgz_t} = 7.0778 + 3.4674 GSYİH_{r_t} - 3.0066 TARIM_{kgz_t} + 1.6042 DÖVİZ_{kgz_t} \quad (2)$	
	<p>[2.5995] ** [0.9198] *** [0.5350] *** [0.5516] **</p>
R ²	0.7887
DW ist.	2.2780
F-istat.	17.4228***
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi: n* R ₂ =1.6190 olasılık = 0.4450	
White Değişen Varyans Testi: n* R ₂ =3.2940 olasılık = 0.6547	
Ramsey RESET Testi: Log benzerlik or.=1.9194 olasılık = 0.3830	
Jarque-Berra Normallik Testi: Jarque-Berra ist.=1.4800 olasılık = 0.4771	
CUSUM ve CUSUM-SQ testleri:	

Not: *** - %1; ** - %5; * - %10 hata payında istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kırgızistan'nin nüfusunun %65'nin kırsal bölgede ikamet ettiğini ve ayrıca toplam üretimin büyük kısmı bu sektöre denk geldiği için, tarım sektöründe çalışan işçi başına katma değer artması, bu sektörde emek talebinin yükselmesine ve dolayısıyla potansiyel işçi göçünü istihdam etmiş olacağı için, göç miktarını azaltmakta olduğunu varsayabiliriz.

Göç miktarına etki eden bir diğer değişken, Kırgızistan'nin döviz kurudur. Göç eğiliminin döviz kuru ile pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir ve Som'un, yerli paranın değer kaybetmesi ile birlikte Kırgızistan'dan yurtdışına gidenlerin sayısının artacağını belirtebiliriz.

Tahmin edilen model tam logaritmiktir ve genel olarak anlamlıdır, ayrıca klasik doğrusal regresyon modelleri varsayımlarına göre kontrol edilmiştir; yapısal kırılma, tanımlama hatasının, değişen varyans ve otokorelasyonun olmadığını ve modellerin artıklarının normal dağıldığını ifade edebiliriz.

5. Sonuç

Günümüzde göç nedenleri ve neticelerinin araştırılması yoğun olmakla beraber, yapılan araştırmaların çoğu göç veren Latin Amerika, Afrika, Doğu Asya ve Basra körfezinde yerleşmiş ülkeleri üzerinde yapılmaktadır. Post Sovyet ülkelerinde yapılan göç analizlerinin çoğu kalitatif, nitel analiz olduğunu ve ampirik yada sayısal analizin çok az olduğu belirtilebilir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı Kırgızistan'ın uluslararası göçüne etki eden ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerin ekonometrik analiz yöntemleri ile tespit edilmesi olarak belirlenmiştir.

Kırgızistan göç eğilimlerini etkileyen faktörlerin araştırmasında En küçük kareler yöntemi ile tam logaritmik çoklu regresyon modelleri 1994-2011 yılları için tahmin edilmiştir. Ampirik sonuca göre Kırgızistan'dan göç etmeye neden olan iten faktörler Kırgızistan'nın tarım sektörünün işçi başına reel katma değeri, döviz kuru; çeken faktör ise Rusya Federasyonu'nun kişi başına reel GSYİH'si olarak tespit edilmiştir.

Kaynaklar

1. Balderas, J.U., Greenwood, M.J., (2010) "From Europe to the Americas: a comparative panel-data analysis of migration to Argentina, Brazil, and the United States, 1870-1910", *Journal of Population Economics*, 23:1301-1318.

2. Последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз и ЕЭП для рынка труда и человеческого капитала страны / Н.Э. Бейшеналы, Х. Левент, Л.А. Ормонбекова, Ч.Б. Шамшиев. – Санкт-Петербург: Евразийский банк развития, Центр интеграционных исследований, 2013.

3. Çelik, F. (2006) 'İç göçlerin itici ve çekici güçler yaklaşımı ile analizi', *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 27, ss. 149-170.

4. Etzo, I. (2008) "Determinants of interregional migration in Italy: a panel data analysis", *MPRA paper no.8637*, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/8637/> Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi, www.stat.kg

5. Lewer, J.J., Van den Berg, H., (2008) "A gravity model of immigration", *Economics Letters*, 99:1, pp. 164-167.

6. Mayda, M.A., (2010) "International migration: a panel data analysis of the determinants of bilateral flows", *Journal of population economics*, 23:1249-1274.

7. Olowa, O.W., Awoyemi, T.T., (2012) "Determinants of migration and remittances in rural Nigeria", *Journal of development and agricultural economics*, vol.4 (7), pp.191-198.

8. Ullah, A. (2010) *Population Migration and Asia: Theories and Practice*, EBSCO Publishing: eBook Academic Collection Trial.

9. Ullah, M.Sh. (2012) "Determinants of international labor migration from Bangladesh: a gravity model of panel data", <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/re/ssrc/result/memoirs/kiyou25/25-06.pdf>

10. Uysal, M., Aktaş, S. (2011) 'Sıralı regresyon analizi ile Türkiyede'ki iç göçleri etkileyen faktörlerin belirlenmesi' *Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 20, sayı 3, s.191-200.